

התערוכה הראשונה של דורון רבינא כאוצר ראשי מפתיעה

"בעיות השעה", התערוכה הראשונה של דורון רבינא כאוצר ראשי של מוזיאון תל אביב, היא מינורית, מעוררת תהייה ואינה מתפענחת בקלות

שאל סתר 14.12.2017 13:09

הצהרות הפתיחה היו חזקות וברורות: בראיון בראש השנה, לרגל כניסתו לתפקיד האוצר הראשי של מוזיאון תל אביב, דיבר דורון רבינא על חוסר התוחלת באמנות פוליטית שמתחקה אחר המציאות העכשווית ושואלת ממנה דימויים מן המוכן. הוא יצא נגד אינפלציית דימויי החומה כ"תוצר של עצלנות מחשבתית ופוליטית, נרקסיזם לסוגיו, אופורטוניזם וחוסר דמיון", והציע אל מול אותה "מראית עין של עשייה פוליטית ביקורתית" את "עבודת האמנות שבאמת תובעת שינוי מחשבתי".

בשבוע שעבר נפתחה התערוכה הראשונה שאוצר רבינא במוזיאון – והיא בגדר מימוש אמנותי ראשון וגם סימון כוונות לעתיד לבוא. "בעיות השעה" היא תערוכה מעניינת, מורכבת, לא מתפענחת בקלות; ובעיקר מינורית באופן מפתיע, מעוררת תהייה.

בבסיס התערוכה כמה מהלכים מרכזיים: קודם כל, הבחירה בביתן הלנה רובינשטיין – הזנוח זה כבר, הצדי למוזיאון על שני אגפיו – כאתר התרחשותה, דבר שמייחד אותה במקום נבדל. בהמשך, הפניית עורף לסוגי מדיה אמנותיים שלמים, אלה החדשים יחסית – הווידאו, המיצב, המיצג – והיותורות עם ציור, צילום, מעט פיסול (למעט יוצא דופן אחד).

בתערוכה ש"מציעה מבט על האופן שבו לוכדת האמנות את העכשיו, את האקטואלי, את רוח הזמן", יש במהלך שכזה מידה של התגרות: כנגד התערוכות העמוסות, מלאות הפעלולים וההפעלות, שמבקשות לאחוז בטכנולוגיה המתקדמת – תערוכות רוויות מציאות וירטואלית ואמנות השתתפותית - "בעיות השעה" מעמידה חלל ריק ושקט ותלייה מרווחת ומדודה.

בלב התערוכה, שישה ציורי קיר שנוצרו עבורה וייהרסו עם ירידתה. הציורים הללו מעמידים את העכשווי שאותו מנסה התערוכה ללכוד לא כטכניקה (אופני יצירה מעודכנים) ולא כתוכן (הסוגיות שטורדות את הזמן הנוכחי), אלא כצורה של זמניות: האקטואלי איננו נלקח מן האקטואליה התקשורתית או החברתית. הוא מה שעובר אקטואליזציה באמנות; מקבל בה קיום מלא ומוחשי, נגלה ומוצג, ועתיד להיעלם, ערוך תמיד על אפשרות התכלותו.

התצלומים ההיסטוריים בתערוכה מסמנים את מה שנשלל בה. ורנר בראון צילם את הפסל דוד פלומבו בונה בשנת 1966 את שערי הכניסה לכנסת, "שערי פלומבו": כולו פעולה, הוא מכה בעוצמה בברזל, מאחוריו משכן הכנסת – מזדהר במלוא הודו ומרוחק. האמן אמנם בגבו אליו, מסתיר אותו, מצוי במוקד התצלום; אבל גם הפניית הגב היא צורה של התייחסות, ולכן היקבעות על ידי הדימוי הפוליטי (של בית המחוקקים כ"משכן").

בתצלום אחר של בראון נראה ציורו אדיר הממדים של זריצקי "עוצמה" - שנעשה עבור תערוכת העשור בבנייני האומה בירושלים ב-1958, נתלה בה בהבלטה, ולאחר הערה מזלזלת של בן גוריון בסיוור מקדים הועבר למקום צדדי יותר, דבר שעורר סערה ציבורית ולבסוף גם הביא להרס הציור בידי זריצקי עצמו. מן התצלום של בראון עולה כיצד ברגע הזה אפילו ההפשטה הלירית של "אופקים חדשים" ארוגה כולה לסדר השלטוני: תחילה בסימון העוצמה הלאומית (הציור הופיע במדור "הישגי הכלכלה" בתערוכה), ואז בכפיפות לטעמו של המנהיג, ולבסוף אף בקביעת גורל העבודה.

במקביל לתצלומי העיתונות האמנותיים של בראון העמיד רבינא באחת מפינות התערוכה שולחן ועליו שורה של תצלומים שבהם נראים פוליטיקאים ישראלים מוכרים כשמאחוריהם תלויות עבודות אמנות (מקור או העתק): רפי לביא, ראובן רובין וכמובן הרבה שאגאל. "אמנות ברקע" מכונה סדרת התצלומים הזו, ובאופן מופגן שמות היצירות והיוצרים – שלא כמו שמות הפוליטיקאים – אינם ניתנים. אבל האמנות נמצאת ברקע לא רק כשתולים אותה במשרדי הממשלה או הכנסת; גם כאשר היא מנסה לדלות את "בעיות השעה" מן המשרדים הללו ורק לתרגם אותן ללשונה. ואולם, אל מול בהירותו של מה שנשלל בתערוכה, כלל לא ברור מה מחויב בה. הבעיה ב"בעיות השעה" נעוצה כבר בשמה: תהום פעורה בין שם התערוכה והטקסט האוצרותי לבין העבודות שמוצגות בה. קשה לומר מהן הבעיות שעולות מן העבודות בתערוכה, ואם בכלל בעיות הן מה שנוצר ומוצג בה. "בעיות השעה" מצביע על ריבוי, ואילו שאלת החלוף של האמנות העולה מן התערוכה – היא אחת. תהליכי הכליה והיותו השירים שברבות מן העבודות – ציור הקיר סחוף האבק של אירית חמו על פי תבליט האבן של יחיאל שמי לתיאטרון ירושלים, הלכלוך שנשאר על רצפת מוזיאון הרצליה בסיומה של תערוכה ושאותו "מוחק" עמרי קרן ויוצר כתב חדש, התצלומים החרוכים והמנוקבים של בריכת הקצינים הסורית ברמת הגולן שאותם הדפיס שרון יערי מחדש - מקיימים ממד של חזרה והיאחזות, לאו דווקא מחוללי "בעיה".

מעבר לכך, הרטוריקה הדרמטית שממסגרת את התערוכה אינה הולמת את הטון הדק, המושהה, לעתים המוחלש, של העבודות בה. התערוכה, כותב רבינא, מבקשת לגלות בתוך האמנות "את הבהילות האופיינית לרגע העכשווי"; אבל אין כל בהילות בעבודות בתערוכה. להיפך, הן יציבות, נינוחות, תופסות את מקומן. אם כבר, עבודות אלה מזמינות ריכוז מיוחד, קשב רב ומאמץ פרשני ניכר – כלומר משך ואורך נשימה, הופכים לבהילות - כדי להתפענח. רבינא תוהה על מקומה של האמנות "כזירת חיכוך עם העולם"; אבל העבודות אינן מתחככות (מסיגות גבול, פוצעות) בדבר, אלא עומדות בבידודן ומוצבות היטב.

נדמה כי הטרמינולוגיה הזאת היא בעצמה שריד משיח האמנות הפוליטית המיידית והמימטית שממנו תובעת התערוכה להשתחרר. אך אולי היא מתקיימת גם כמערך ההצדקה שלה, שבהעדרו היא תובן בהקשרים צורניים, מינימליסטים או מופשטים, רחוקים מאוד משאלת היחס למציאות. הכשל שאורב לפתחה של התערוכה הוא זה של קריסה ל"יפה" בבחינת מה שנעים לעין. יש בה רמזים מעטים בלבד – בכתמיות אצל אבנר בן גל, או בסיבוביות אצל גלעד רטמן – לפנייה אל הסוער שחורג מן הטעם האמנותי הטוב. אבל מן המיושב והמוסדר קשה יהיה לעורר בעיות. וייתכן כי זו ממש בעיית השעה הנוכחית.

"בעיות השעה". אוצר: דורון רבינא. ביתן הלנה רובינשטיין לאמנות עכשווית. מוזיאון תל אביב. ב', ד'

18:00–10:00, ג', ה' 21:00–10:00, ו' 14:00–10:00, שבת 18:00–10:00. עד 10.3.2018